

УДК 811.161.2'373.6+811.161.2'282.2+81'374 (092)

Р.І. СТЕФУРАК, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018
E-mail: roksolana.stefurak@cnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9612-3851>

Н.Я. ІВАНИШИН, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018
E-mail: nataliia.ivanyshyn@cnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1835-0466>

СВІТЛО НАУКОВОГО СЛОВА (ТВОРЧИЙ ДОРОБОК МАРІЇ ІВАНІВНИ ГОЛЯНИЧ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ)

Марія Іванівна Голянич — доктор філологічних наук, професор, відомий український мовознавець, дослідниця словотвору, лінгвостилістики та гуцульських діалектів. Її науковий шлях пов'язаний із Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника (тепер — Карпатський національний університет імені Василя Стефаника), де вона сформувала індивідуально-авторську концепцію внутрішньої форми слова. Її дослідження віддзеркалюють послідовний розвиток авторської наукової парадигми — від словотвірної семантики до лінгвістики художнього та діалектного дискурсу.

У науковому доробку М.І. Голянич — фундаментальні монографії «Внутрішня форма слова і художній текст» (1997)¹, «Внутрішня форма слова і дискурс» (2008)², у яких внутрішню форму слова осмислено як «концептуальну

¹ Голянич М.І. (1997). *Внутрішня форма слова і художній текст*. Івано-Франківськ.

² Голянич М.І. (2008). *Внутрішня форма слова і дискурс*. Івано-Франківськ.

Цитування: Стефурак Р.І., Іванишин Н.Я. (2026). Світло наукового слова (творчий доробок Марії Іванівни Голянич у контексті сучасної української лінгвістики). *Українська мова*, 2 (98), 132—137.

© Видавець: ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ознаку», закріплену в ньому, онтологічний, семантико-прагматичний і текстотвірний механізм організації художнього простору.

Ці праці засвідчують глибину теоретичного мислення, методологічну витонченість і вміння поєднувати лінгвістичну рефлексію з аналізом конкретного текстового матеріалу.

М.І. Голянич — співавтор численних колективних монографій, серед яких: «Василь Стефаник — художник слова» (1996), «Художній текст — слово — образ» (2010), «Мова у дзеркалі особистості» (2013), «Василь Стефаник: лінгвістичні нариси» (2026) тощо. У

цих працях вона зосередила увагу на лінгвостилістиці художніх текстів Василя Стефаника, Івана Франка, Марка Черемшини, Леся Мартовича, Богдана Лепкого, на смислотвірному та комунікативно-прагматичному потенціалі ключового слова, внутрішньоформній організації образної системи, когерентності художнього тексту українських письменників. Вона встановила, що ключове слово художнього тексту функціонує як семантично поліфонійна величина, яка одночасно є і одиницею номінації, і конститутивним елементом формування образу, і носієм ідейної концепції твору. Ця поліфонійність, на переконання дослідниці, виявляється лише в умовах цілісного лінгвостилістичного аналізу, спрямованого на реконструкцію смислотвірного механізму тексту, а не лише на опис його поверхових структурних характеристик. Саме тому для наукового стилю М.І. Голянич характерне поєднання концептуальної аргументованості та інтерпретаційної глибини.

Марія Іванівна досягла значних успіхів також і в царині лексикографії, оскільки вона у співавторстві зі своїми аспірантами, а сьогодні — колегами, утілила в життя ідею словника цитатного типу, у якому кожен термін проілюстровано авторитетними науковими цитатами, а не лише дефініціями. Вона — співавтор трьох фахових термінологічних словників.

У першому — «Словнику лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія» (Голянич М.І., Бабій І.О., Стефурак Р.І. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 272 с.) — систематизовано термінний апарат трьох суміжних мовознавчих дисциплін; у другому — «Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів» (Голянич М.І., Іванишин Н.Я., Ріжко Р.Л., Стефурак Р.І. Івано-Франківськ: Сімик, 2012. 392 с.) — зафіксовано термінологію лінгвістики тексту, дискурсознавства та стилістики; у третьому — доповненому і переробленому виданні першого словника (Бабій І.О., Голянич М.І., Стефурак Р.І. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 336 с.) — засвідчено не лише затребуваність видання в науковій та освітній спільноті, а й динамічний розвиток відповідної терміносистеми протягом останніх десяти років.

Принцип добору реєстрових одиниць у словниках відбиває прагнення співавтора продемонструвати динамічний характер відповідної терміносистеми, багатоманітність її складників та взаємозв'язки з термінологіями суміжних із лінгвістикою галузей — етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики тощо.

Усі три словники об'єднують спільні наукові засади та практичне спрямування на потреби університетської філологічної освіти. Разом вони формують цілісне термінографійне підґрунтя для вивчення лексикології, фразеології, лексикографії та лінгвістики тексту.

М.І. Голянич також створила єдиний у слов'янському лінгвістичному середовищі двотомний словник говірки одного села, де цінними є не лише діалектизми та їхні лексико-семантичні варіанти, а й ілюстративний матеріал — гуцульський дискурс, зафіксований транскрипційно (Мовний портрет села Тюдів: у 2 т. Т. І. А—М. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 1000 с.; Мовний портрет села Тюдів: у 2 т. Т. II. Н—Я. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2022. 1262 с.).

Директор Інституту української мови НАН України П.Ю. Гриценко, науковий редактор цього словника, назвав його «резервуаром пам'яті народної мовотворчості...». Він акцентував також, що саме такі праці є «доконечною необхідністю», оскільки в них зафіксовано «сутність, красу, незнищенність,... стан розпросторення української мови в народних витоках». І цей «стан розпросторення» першооснови нашої мови подано на двох тисячах двохстах шістдесяти двох сторінках двотомного словника гуцульської говірки з різнотипними вокабулами: слова (однозначні й багатозначні, у прямому й переносному значеннях, омоніми), стійкі мовні звороти (фразеологізми, евфемізми, паремії, вербальні етномаркери народних вірувань тощо), які номінують картину світу гуцулів. Більшість слів, зафіксованих у словнику, багатозначні, вони відрізняються від літературних не лише фонетично, а й значеннєвими відтінками: мають додаткові неuzuальні лексико-семантичні варіанти, що свідчить про особливе, індивідуалізоване ословлення дійсності носіями гуцульської говірки. Частина лексичного й фразеологічного багатства словника — це фонетично модифіковані назви одиниць культурологічного простору українського народу, а інша частина — етнографізми. Усі словникові вокабули та ілюстративний матеріал є науково задокументованим джерелом етнонаціональної самобутності українців. Опублікування такої фундаментальної праці стало значною подією в українській філології, етнографії, культурології, адже двотомник М.І. Голянич вийшов далеко за межі лексикографійних канонів лінгвістичного словника. Свідченням цього є презентація двотомника «Мовний портрет села Тюдів», яку спільно організували Інститут української мови НАН України та Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника 23 листопада 2022 року на платформі Webex. До участі в заході долучилися провідні мовознавці з різних куточків України, які схарактеризували цю лексикографійну працю такими перифразами: «невичерпна криниця», «творчий подвиг» (д. ф. н. П.Ю. Гриценко), «подарунок рідній землі, батькам, прадідам», «підручник любові мови батьків» (д. ф. н. Н.Д. Ко-

валенко), «словесний пам'ятник землякам», «джерело національної ідентичності» (д. ф. н. Н.Ф. Венжинович), «явище загальнокультурне, політологічне» (д. ф. н. В.І. Кононенко), «подвижницька праця українського культурологічного простору» (д. ф. н. В.М. Барчук), «громадянський подвиг», «народне багатство» (д. ф. н. М.П. Лесюк), «фундаментальний фоліант» (к. ф. н. Л.В. Рябець), «праця століття, у якій відбито дихання односельців» (к. ф. н. І.В. Варварук). М.І. Голянич поділилася з присутніми зразками рідного мовлення, адже саме воно є тим джерелом, яке здатне збагачувати літературну мову, поповнюючи її лексичний і фразеологічний склад. Вона зазначила, що у змістовому наповненні словника відчутне «увібране пам'яттю мовлення... рідних..., які свого часу відкрили... непроминальну красу й глибини гармонії рідного слова»³. Авторка в унікальній лексикографійній праці затранскрибувала те, що не вмирає, — душу мови. І в такий неспівісний воєнний час світло живого слова стало «резервуаром пам'яті народної мовотворчості», яку ніхто не знищить, бо мова — зброя, а словник — броня!»⁴.

Дослідження діалектного слова не припинилося з виходом у світ двотомної лексикографійної праці, а тільки почалося. М.І. Голянич сьогодні комплексно аналізує прагматичні компоненти значення слова в діалектному дискурсі, семантику тавтологічних висловлень, евфемізми в діалектному мовленні, мовленнєві жанри діалектного дискурсу.

Вагомість внеску М.І. Голянич в українське мовознавство полягає не тільки в кількісному вимірі публікацій чи масштабності лексикографійних проєктів, а передусім у формуванні інтелектуальної традиції, що поєднує семантику, текстологію, лінгвостилістику, діалектологію та етнолінгвістику. Її наукова школа виховує покоління філологів, здатних мислити системно, інтерпретувати глибинні смисли й бачити в мовному знакові культурний код.

Наукові пошуки М.І. Голянич умовно можна поділити на чотири концептуальні етапи. У 90-х роках ХХ ст. в центрі її уваги перебувала словотвірна семантика й внутрішня форма слова як інваріантний компонент дериваційної системи. На початку ХХІ ст. внутрішньоформна теорія поширилася на художній текст і дискурс. У 10-х роках цього сторіччя домінантним став комунікативно-прагматичний аналіз тексту та ключове слово в лінгвостилістичному вимірі. У 20-х роках превалує лінгвістичний аналіз діалектного дискурсу в усьому різноманітті його жанрів і прагматичних вимірів.

Науковий доробок М.І. Голянич, заснований на авторській концепції внутрішньої форми слова як текстотвірного механізму, розвиває методологію лінгвостилістичного аналізу, збагачує українську діалектологію та лексикографію, забезпечує навчально-методичну основу для формування філологів. Це системний і концептуально цілісний внесок у розвиток сучасної української лінгвістики.

³ Голянич М.І. (2022). *Мовний портрет села Тюдів: у 2 т.* (т. II: Н—Я, с. 1261). Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

⁴ Стефурак Р.І. (2022). «Резервуар пам'яті народної мовотворчості». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*, 17 (65), 381—386. Вид. Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Наукові праці М.І. Голянич широко цитовані, що свідчить про визнання її творчого доробку в українському та міжнародному академічному середовищі. Вона не лише дослідниця мовних явищ, а й архітекторка смислових наукових структур, що відкриває внутрішню логіку слова й тексту. У її лінгвістичному мисленні перетнулися семантика, стилістика та прагматика, де мовний знак постає не як формальна одиниця, а як носій культурної пам'яті та онтологічної глибини.

У працях М.І. Голянич слово набуло статусу енергетичного центру тексту — смислотвірного вузла, здатного організовувати дискурс і моделювати інтерпретаційний простір. Вона не просто проаналізувала мовні структури, а й реконструювала їхню внутрішню форму, простежила семантичні траєкторії, виявила когерентні зв'язки між лексемою та художнім універсумом.

Принципово важливим у методологічному підході дослідниці є те, що вона не обмежується поверховим описом мовних структур та їхніх формально-граматичних характеристик: її наукова стратегія передбачає заглиблення у внутрішню форму слова — той семантичний пласт, у якому закодовані культурна пам'ять мови, образний потенціал номінації та мотиваційні зв'язки між звуковою оболонкою і змістовим наповненням. Простежуючи семантичні траєкторії — шляхи, якими слово рухається від первинного значення до конотативних нашарувань і контекстуально зумовлених смислів, М.І. Голянич відкриває приховані механізми смислотворення, що функціонують у художньому тексті. Особливу увагу вона приділяє смисловим зв'язкам між окремою лексемою та цілісним художнім текстом, витлумачуючи слово як мікроструктуру, уведену до макроструктури авторського конструкта і здатну розширювати горизонти його сприйняття. Такий підхід дає змогу виявити, як конкретна словесна одиниця здатна концентрувати ідейно-образну домінанту твору, розгортаючи її в просторі художнього дискурсу. Лінгвістичний аналіз у науковому доробку М.І. Голянич органічно поєднується з герменевтичним прочитанням тексту, а мовознавча методологія — з літературознавчою чутливістю до смислових глибин художнього слова.

Науковий стиль М.І. Голянич — це поєднання концептуальної аргументованості й інтерпретаційної глибини. Вона працює з мовою як із живою субстанцією, що віддзеркалює етнокультурний досвід, фонові знання та ментальні коди спільноти. Такі мовознавці формують інтелектуальний ландшафт філологічної науки: вони не лише інтерпретують тексти, а створюють методології, які стають підґрунтям для наступних поколінь дослідників.

Життєвий і науковий шлях Марії Іванівни Голянич — це приклад служіння слову, відданості українській філології та безперервного інтелектуального здобутку. Вона посіла чільне місце в сучасному українському мовознавстві, а її творчий доробок відбиває світло наукового слова.

Статтю отримано 24.02.2026

Статтю схвалено 26.05.2026

Статтю опубліковано 06.07.2026

Roksolana Stefurak, Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
57 Shevchenka St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine
E-mail: roksolana.stefurak@cnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9612-3851>

Nataliia Iwanyshyn, Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
57 Shevchenka St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine
E-mail: nataliia.ivanyshyn@cnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1835-0466>

THE LIGHT OF THE SCHOLARLY WORD
(THE CREATIVE CONTRIBUTION OF MARIIA IVANIVNA HOLIANICH
IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN LINGUISTICS)